

دانش اطلاع رسانی چیست؟^۱

[صفحه اصلی](#)

نشریه فنی مرکز مدارک علمی (مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران)

دوره اول؛ شماره اول؛ مهر ۱۳۵۱

نوشته: ه. بورکو

حسین دانشی

پرویز مهاجر

مقدمه

اکنون انستیتوی امریکائی دکوماناسیون^۲ بر آن شده است تا نام خود را به انجمن امریکائی اطلاع رسانی بدل سازد بسیاری از ما کوشش میکنیم تا برای همکاران و دوستان خود توضیح دهیم که اطلاع رسانی چیست و کار پژوهشگران این رشته علمی چه بوده ارتباط آن با دانش کتابداری و دکوماناسیون چگونه است.

آن دسته از ما که بدنبال دادن چنین توضیحی در این زمینه هستند میدانند که این کار وظیفه ای است دشوار؛ اینک بعنوان تمرین بر آن شدم تا با فراغ خاطر و نه تحت فشار پرس و جوی های مستقیم پاسخی برای این سوالات پیدا کنم. ولی از همین اول اجازه بدهید بگویم پاسخی معین و قطعی نیافته ام فقط امیدم آن است که این مقاله کانون بحثی را فراهم سازد که دست کم ذهن خود ما را روشن کند و به توضیح کاری که میکنیم توانا تر سازد.

تعریف

اصطلاح "اطلاع رسانی" مدتی است که برای ما آشنا است در نشریه: Annual Review of Information Science روبرت.س. تایلور تحت عنوان "جنبه های حرفه ای دانش اطلاع رسانی و تکنولوژی" سه تعریف برای دانش اطلاع رسانی آورده است. این سه تعریف دارای نکات مشترکی هستند اما هر یک به نکته ای خاص تاکید بیشتری کرده اند. تعریفی که خواهیم داد از ترکیب این سه تعریف بدست آمده است.

دانش اطلاع رسانی عبارت است از رشته ای علمی که درباره کیفیت و کاربرد اطلاعات، نیروهای حاکم بر جریان اطلاعات و همه ابزارهای آماده سازی اطلاعات برای دسترسی و استفاده مطلوب، تحقیق میکند. کار دانش اطلاع رسانی پرداختن به آن بخشی از دانش است که به تولید گردآوری، سازمان دهی، ذخیره، بازیابی، ترجمه، انتقال، تبدیل، کاربرد اطلاعات مربوط میشود. دانش اطلاع رسانی همچنین درباره ارائه اطلاعات به روش طبیعی و مصنوعی و کاربرد قالب ها برای انتقال کامل اطلاعات و شیوه های آماده سازی اطلاعات و ابزارهای و فن های آن مانند ماشین های حسابگر و روش های برنامه ریزی آن به پژوهش میپردازد.

^۱ - Harold Borko

by Arthur W. Ebias (Washington, D.C.: The American Society for Information Science, 1971), P. 1-3

^۲ - Documentation

دانش اطلاع رسانی علمی است ترکیبی که به رشته های دیگر مثل ریاضیات، منطق، زبان شناسی، فن ماشین های حسابگر، تحقیق در عملیات و هنر گرافیک، ارتباطات، دانش کتابداری، مدیریت و سایر رشته های مشابه نیز بستگی دارد.

این علم هم دارای جنبه نظری است که موضوع را صرف نظر از کاربرد آن به مطالعه میگیرد و هم دارای جنبه عملی که خدمات و محصولات را ایجاد میکند.

اگر این تعریف پیچیده بنظر میرسد از آن رو است که خود موضوع غامض و چند بعدی است و تعریف ناگزیر باید جامع و مانع باشد.

در حال حاضر دانش اطلاع رسانی کار اختصاصی هیچیک از سازمانها نیست لیکن بر حسب سنت کار انستیتوی امریکائی دکومانتاسیون مطالعه درباره دکومانتاسیون و اطلاع رسانی بوده است. ضمناً باید دانست که کتابداری و دکومانتاسیون جنبه های عملی علم اطلاع رسانی است و خط مشی ها و فن هائی که کتابداران و دکومانتالیست در کار خود دارند بایستی مبنی بر اصل نظری علم اطلاع رسانی باشد و متقابلاً صاحب نظران علم اطلاع رسانی بایستی فن های آزموده شده دست اندرکاران را مورد مطالعه قرار دهند.

نیاز به اطلاع رسانی

هدف اطلاع رسانی بعنوان یک رشته علمی تهیه مجموعه اطلاعاتی است که سبب پیشرفت نهادها گوناگون و روش هائی میشود که وقف گردآوری و انتقال دانش هستند. این نهادها بر چند دسته اند از جمله: کتاب برای ثبت دانش مدرسه برای تعلیم دانشی که در طول چند نسل گرد آمده است، کتابخانه برای ذخیره و انتشار دانش، سینما و تلویزیون برای بنمایش در آوردن دانش، مجله برای انتقال مکتوب آخر پیشرفت های فنی در زمینه معین و سرانجام کنفرانس برای انتقال شفاهی اطلاعات.

این نهادها وظیفه مهمی را که بر عهده داشته اند انجام داده و میدهند ولی برای برآوردن نیازهای ارتباطی جامعه امروز کافی نیستند بعضی از عواملی که به نارسائی آنها کمک میکند عبارتند از:

۱- رشد شگفت انگیز علوم و تکنولوژی و سرعتی که با آن دانش نو عرضه میشود و دانش گذشته

کهنه و منسوخ میگردد.

۲- سرعت کهنه شدن دانش فنی، بطوریکه فارغ التحصیلان قدیمی مجبورند برای نو کردن مهارت های خود بمدرسه برگردند.

۳- فراوانی دانشمندان دست اندرکار و وجود مجلات علمی و فنی بسیار

۴- افزایش تخصص که تفهیم و تفهم و مبادله اطلاعات را بین رشته های مختلف علمی مشکل میکنند.

۵- فاصله زمانی اندک بین پژوهش و کاربرد آن که احتیاج به کسب اطلاع را آنی تر و شدیدتر میکند.

در نتیجه این گونه نیازهای مبرم، روش های موجود برای مبادله اطلاعات ناقص تشخیص داده شده اند. اطلاع رسانی همگام سایر علوم رشد نکرده است و حال وقف آن است کوشش بسیار وقف این کار شود. تا این عقب ماندگی جبران گردد. اگر شیوه های ارتباط و مبادله اطلاعات بهبود نیابند مانعی بزرگ در راه سایر علوم ایجاد میشود و عدم ارتباط سبب دوباره کاری و پائین آمدن میزان پیشرفت خواهد شد.

بدین ترتیب اهمیت اطلاع رسانی و دلایل تاکید امروزه بر این رشته علمی واضح است انجمن اطلاع رسانی آمریکا بیان محسوس این حقیقت است که باید هر چه بیشتر کوشش خود را هم آهنگ کنیم و با مشکلات تازه ای دست و پنجه نرم نمائیم.

کاربرد و پژوهش در اطلاع رسانی

همچنانکه در تعریف خود یادآور شدیم اطلاع رسانی هم جنبه ای نظری مطلق دارد و هم جنبه عملی. آنان که در این رشته علمی دست اندر کارند بر حسب تحصیلات و علائق خود بر یکی از این دو جنبه تاکید بیشتری میگذارند. در این محدوده هم برای اهل نظر جا هست و هم برای اهل عمل و واضح است که به هر دو دسته نیاز هست نظریه و عمل بنحوی ناگسستنی بیکدیگر پیوند یافته اند و هر یک از نتیجه کار دیگری استفاده میکند.

پژوهنده اطلاع رسانی قلمرو وسیعی در اختیار دارد که در آن میتواند تحقیقات خود را ادامه دهد. نگاه تندی به ۵۶۶ (باستثناء فهرست و واژه نامه) آخرین شماره (شماره ۱۴) "پژوهشها و دگرگونی های جاری در دکومانتاسیون" وسعت سرسام آور طرح در دست مطالعه را نشان میدهد. ۶۵۵ گزارش به ۹ رشته به شرح زیر تقسیم شده اند.

۱- نیازهای و استفاده های اطلاعات

مطالعه رفتاری استفاده کنندگان، مطالعه شواهد، الگوهای ارتباط، انتشارات و تحقیقات

۲- رونوشت برداری و ایجاد مدارک

ترکیب بکمک ماشین حسابگر، میکروفرم، ثبت و ذخیره، نوشتن و ویراستاری

۳- تحلیل زبان

زبان شناسی محاسبه ای، واژه شناسی، آماده سازی، زبان طبیعی (متن)، زبان شناسی روانی، تحلیلی معنائی

۴- ترجمه

ترجمه ماشینی، ابزارهای کمکی ترجمه

۵- چکیده نویسی، طبقه بندی، اقتباس و نمایه سازی، مطالعه واژگان

۶- طرح سیستم

مطالعه تطبیقی، بازیابی اطلاعات، عملیات ماشینی کتابخانه، انتشار برگزیده اطلاعات

۷- تحلیل و ارزشیابی

مطالعه تطبیقی، کیفیت نمایه سازی، قالب ریزی، روش های آزمون و سنجش طرز عمل، کیفیت ترجمه

۸- شناخت الگو

آماده سازی تصویر، تحلیل گفتار

۹- دستگاه های سازگار کننده

هوش مصنوعی، خودکارها، حل مساله، دستگاههای خود سازمان ده. ملخص کلام آنکه پژوهش های اطلاع رسانی خواص و رفتار اطلاع، استفاده و انتقال اطلاع و آماده ساختن آنرا برای ذخیره و بازیابی مطلوب بررسی میکند.

مطالعات نظری نباید در خلاء انجام شود و در حقیقت انجام هم نمیشود. پژوهش و کاربرد و نظریه و عمل پیوسته بر یکدیگر تاثیر میگذارند اما مانند سایر رشته های علمی، پژوهندگان اقلیتی کوچک ولی موثر را تشکیل میدهند بیشتر افراد در این رشته کوششان معطوف به جنبه های عملی است. و کارشان پرداختن

به عملیات و مسائل مربوط به انتقال اطلاعات است. آنان وظیفه دارند برغم همه نارسائی‌ها دستگاه را بکار اندازد و در حوزه عمل به رفع نقائص بپردازند و نیز باید از فن‌های تازه که پرورده میشود مطلع شوند و وقتی درستی آنها به اثبات رسید بکارشان بندند و در عرصه عمل آنها را ارزیابی کنند. اما باید بخاطر داشت که بخصوص در اطلاع‌رسانی تمایز دقیقی بین پژوهش و فن وجود ندارد. منتهی باید دید که هر کس به کدام جنبه تاکید میکند ولی آنچه مسلم است همه افراد به یک مجموعه از مسائل میاندايشند.

هر رشته علمی باید نوعی وابستگی دانشگاهی داشته باشد بنابراین توجه باین نکته حایز اهمیت است که اطلاع‌رسانی امروز در تعداد بسیاری از دانشگاهها بعنوان یک رشته علمی برسمیت شناخته شده است. موضوع هائی که تدریس میشود در دانشگاه‌های مختلف فرق میکند اما این تفاوت بیشتر زاده امکانات حرفه‌ای است تا اختلاف عقیده درباره آنچه باید تدریس شود. این گونه‌گونی کاری است بسیار مطلوب زیرا این زمینه تحقیق هنوز بسیار جوان است و زود است که برنامه درسی واحدی بصورت استاندارد پیشنهاد شود در همین حال تنوع برنامه‌ها پیشرفت و بررسی را تشویق میکند و همچنانکه دانشجویان از تحصیل فارغ میشوند. تاثیر رشد‌دهنده و یک شکل‌کننده‌ای بر برنامه درسی خواهند گذاشت.

خلاصه

در این جا یک بار دیگر مایلیم به سوالات و پاسخ هائی که سبب نوشتن این مقاله در اطلاع‌رسانی شدند اشاره کنم و نیز باید اضافه کنم که این توضیحات باین قصد داده نشده اند که آخرین پاسخ بدین سوالات باشند بلکه صرفاً کانون هائی فراهم می‌آورند که باید بیشتر در اطرافشان به بحث و تفسیر پرداخت.

اطلاع‌رسانی چیست؟

اطلاع‌رسانی علمی است مرکب از چند رشته علمی دیگر که خواص و رفتار اطلاعات، نیروهای حاکم بر جریان و استفاده از اطلاعات و فن‌های خاص آماده‌سازی اطلاعات، چه دستی، چه ماشینی را برای ذخیره، و بازیابی و انتشار مطلوب بررسی میکند.

دکوماناسیون چیست؟

دکوماناسیون یکی از بخش‌های کاربردی اطلاع‌رسانی است. کار دکوماناسیون تحصیل، ذخیره، بازیابی و انتشار اطلاعات مفید ثبت شده بصورت گزارش و مجله است. بعلت ماهیت مجموعه و احتیاجات مراجعان، دکوماناسیون بر استفاده از تجهیزات آماده‌سازی داده‌ها، رپروگرافی، میکروفیلیم، بعنوان فن‌های پرداختن به اطلاعات تاکید بسیار میکند.

عالم اطلاع‌رسانی چه میکند؟

عالم اطلاع‌رسانی ممکن است در این رشته بعنوان پژوهنده، معلم یا متخصص کاربرد کار کند. بدین معنی که ممکن است برای پرورش فن‌های تازه پرداختن به اطلاعات به پژوهش دست زد یا اطلاع‌رسانی درس داد یا نظریه و فن‌های اطلاع‌رسانی را بکار بست یا سیستم‌های پرداختن به اطلاعات را آفرید، تعدیل کرد یا بهبود بخشید.

اطلاع‌رسانی رشته‌ای مهم و ضروری است و عالم اطلاع‌رسانی وظیفه مهمی در اجتماع بگردن دارد.